# INGLIZ TILIDA SONLARNING GRAMMATIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI VA ULARNI O‘QITISH METODIKASI

**Tojiboyeva Nafosat Zafarjon qizi**
*ingliz tili fanidan katta o'qituvchi(2-toifa)*

**Annotatsiya**: *Mazkur maqolada ingliz tilida sonlarning grammatik-semantik xususiyatlari, ularning nutqiy vazifalari hamda sanoq va tartib sonlarning qo‘llanish qonuniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, sonlarni o‘qitishda kommunikativ, kontekstual va interaktiv metodlardan foydalanishning metodik imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari ingliz tili ta’limida grammatik bilimlarni amaliy nutq ko‘nikmalari bilan integratsiyalashning ilmiy-pedagogik ahamiyatini asoslashga xizmat qiladi.*

**Kalit so‘zlar**: *ingliz tili, sonlar, grammatik-semantik xususiyatlar, sanoq sonlar, tartib sonlar, tilshunoslik, o‘qitish metodikasi, kommunikativ kompetensiya, interaktiv ta’lim.*

## KIRISH

Bugungi globallashuv va xalqaro kommunikatsiya jarayonlarining jadallashuvi sharoitida ingliz tilini samarali o‘qitish, uning grammatik tizimi hamda semantik xususiyatlarini chuqur o‘rganish muhim ilmiy-pedagogik ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, tilning asosiy grammatik birliklaridan biri hisoblangan sonlarni o‘rganish o‘quvchilarning lingvistik kompetensiyasini shakllantirish, axborotni aniq ifodalash va kundalik muloqotda tildan to‘g‘ri foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ingliz tilida sonlar miqdor, tartib, ketma-ketlik va boshqa mazmuniy munosabatlarni ifodalashda muhim o‘rin tutadi.[1]

Sonlarning grammatik-semantik xususiyatlarini o‘rganishda ularning shakliy tuzilishi, ma’no munosabatlari va nutqiy vazifalarini o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilish zarur. Jumladan, sanoq sonlar predmet va hodisalarning miqdorini, tartib sonlar esa ularning muayyan ketma-ketlikdagi o‘rnini ifodalaydi. Ushbu birliklarning qo‘llanish xususiyatlarini o‘zlashtirish sanalar, vaqt, narx, miqdor va tartibni ifodalash bilan bog‘liq kommunikativ vaziyatlarda alohida ahamiyatga ega.[2]

Shu bilan birga, sonlarni o‘qitish jarayoni faqat grammatik qoidalarni yodlash bilan cheklanmasligi lozim. Ularni kontekstual misollar, amaliy mashqlar, dialoglar va interaktiv topshiriqlar asosida o‘rgatish o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy ko‘nikmalarga aylantirishga yordam beradi. J. Harmer chet tilini o‘qitishda o‘quvchilarning faol ishtiroki va til birliklaridan amaliy foydalanish imkoniyatlariga alohida e’tibor qaratadi.[3]

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz tilida sonlarning grammatik-semantik xususiyatlarini tahlil qilish, ularning nutqiy vazifalarini aniqlash hamda ta’lim jarayonida qo‘llash mumkin bo‘lgan samarali metodik yondashuvlarni asoslashdan iborat. Tadqiqotning amaliy ahamiyati ingliz tili darslarida sonlarni o‘rgatish jarayonini takomillashtirishga xizmat qiluvchi metodik tavsiyalarni ishlab chiqish bilan belgilanadi.

**ADABIYO TAHLILI VA METODOLOGIYA**

Ingliz tilida sonlarning grammatik-semantik xususiyatlarini o‘rganish umumiy grammatika, leksik-semantik tahlil va chet tilini o‘qitish metodikasi bilan uzviy bog‘liqdir. R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech va J. Svartvik tomonidan yaratilgan A Comprehensive Grammar of the English Language asarida ingliz tilining grammatik tizimi, so‘z turkumlari va grammatik birliklarning qo‘llanish xususiyatlari tizimli yoritilgan.[4] Mazkur asar ingliz tilidagi sonlarni grammatik birlik sifatida tahlil qilish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

R. Carter va M. McCarthy tomonidan yozilgan Cambridge Grammar of English asarida grammatik birliklarning real nutqiy vaziyatlarda qo‘llanishi hamda grammatik shakl va kommunikativ mazmun o‘rtasidagi munosabatlar yoritilgan.[5] Ushbu yondashuv sonlarni faqat alohida grammatik shakllar sifatida emas, balki muayyan kontekstda ma’no ifodalovchi til vositalari sifatida o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi. J. Harmerning chet tilini o‘qitish metodikasiga oid qarashlari esa grammatik materiallarni amaliy faoliyat va kommunikativ topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirish muhimligini asoslashga yordam beradi.[3]

Tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv, tavsifiy tahlil, qiyosiy tahlil va kontekstual o‘rganish tamoyillariga asoslanadi. Tavsifiy tahlil orqali ingliz tilidagi sanoq va tartib sonlarning grammatik xususiyatlari o‘rganiladi, qiyosiy tahlil yordamida ularning shakllanishi va qo‘llanishidagi farqlar aniqlanadi, kontekstual tahlil orqali esa sonlarning nutqiy vaziyatlardagi semantik vazifalari yoritiladi. Metodik jihatdan kommunikativ va amaliy yondashuvlar sonlarni o‘qitishda grammatik bilimlarni kundalik muloqot bilan bog‘lash imkoniyatlari asosida ko‘rib chiqiladi. Shu tariqa, tanlangan metodlar ingliz tilida sonlarning nazariy xususiyatlarini tahlil qilish va ularni o‘qitish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishga yo‘naltiriladi.

**NATIJALAR**

Tahlillar natijasida ingliz tilidagi sonlar grammatik tuzilishi, semantik mazmuni va kommunikativ vazifalariga ko‘ra o‘zaro farqlanuvchi muhim til birliklari ekanligi aniqlandi. Sanoq sonlar miqdorni (one, two, ten), tartib sonlar esa predmet yoki hodisalarning ketma-ketlikdagi o‘rnini (first, second, tenth) ifodalaydi. Ularning qo‘llanilishi vaqt, sana, miqdor, tartib va matematik munosabatlarni aniq ifodalashda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, sonlarni o‘qitishda grammatik qoidalarni kontekstual misollar, kommunikativ mashqlar va amaliy topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy nutq ko‘nikmalariga aylantirish uchun metodik imkoniyat yaratishi asoslandi. Natijalar sonlarni o‘rgatishda tizimli, bosqichma-bosqich va kommunikativ yondashuvlarning muhimligini ko‘rsatadi.

**MUHOKAMA**

Ingliz tilida sonlarning grammatik-semantik xususiyatlarini o‘rganish ularning nafaqat grammatik shakllarini, balki nutqiy vaziyatlarda anglatadigan ma’nolarini ham chuqur tahlil qilishni talab etadi. Sanoq va tartib sonlarning qo‘llanishidagi o‘ziga xosliklar ularni o‘qitishda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi. Xususan, sonlarni vaqt, sana, miqdor va ketma-ketlikni ifodalovchi kommunikativ vaziyatlar asosida o‘rgatish o‘quvchilarning grammatik kompetensiyasi hamda nutqiy aniqligini

rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, an’anaviy grammatik tushuntirishlarni interaktiv mashqlar, dialoglar va kontekstual topshiriqlar bilan boyitish metodik jihatdan samarali yondashuv hisoblanadi. Demak, ingliz tilida sonlarni o‘qitish jarayoni shakl, ma’no va qo‘llanish munosabatlarining uzviy birligiga asoslanishi lozim.

**XULOSA**

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilida sonlarning grammatik-semantik xususiyatlarini o‘rganish til tizimining muhim jihatlarini anglash va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Sanoq va tartib sonlarning mazmuniy hamda funksional xususiyatlarini izchil o‘rgatish o‘quvchilarning grammatik bilimlarini mustahkamlash va nutqiy aniqligini oshirishga xizmat qiladi. Ta’lim jarayonida kommunikativ, kontekstual va interaktiv metodlardan foydalanish sonlarni amaliy vaziyatlarda to‘g‘ri qo‘llash imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bois ingliz tilini o‘qitishda grammatik nazariya va amaliy mashg‘ulotlar integratsiyasiga asoslangan metodik yondashuvlarni takomillashtirish muhim ilmiy-pedagogik vazifa hisoblanadi.

**FOYDAALNILGAN ADBIYOTLAR RO‘YXATI:**

1. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman, 1985.
2. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman, 1985.
3. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 5th ed. Harlow: Pearson, 2015.
4. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman, 1985.
5. Carter R., McCarthy M. Cambridge Grammar of English: A Comprehensive Guide. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.